

СТРАТЕГІЇ ПЕРЕКЛАДУ ІНСТРУКЦІЙ З БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Кійко С. В., Кудрявцева О. Д.

ВСТУП

Тексти з охорони праці і безпеки життєдіяльності надають технічну або прикладну інформацію і поєднують різні елементи фахової мови з характеристиками загальнозвживаної мови у максимально зрозумілий та ефективний спосіб. Зазвичай вони містять інструкції з керування операціями з безпеки й охорони життя, тому характеризуються переліком фраз про ризик і безпеку, які вживаються для консультування читачів щодо потенційно небезпечних речовин. Ці тексти також містять міжнародно визнані символи, що використовуються для маркування небезпечних матеріалів¹.

Мета статті – описати й охарактеризувати стратегії перекладу коротких інструкцій з безпеки життєдіяльності з англійської мови українською у руслі прийнятих в європейському перекладознавстві підходів, як-от: *May cause long-term adverse effects in the aquatic environment.* – *Може викликати тривалі несприятливі зміни у водному середовищі.* *Keep out of the reach of children.* – *Зберігати в недоступному для дітей місці.* *Very toxic in contact with skin.* – *Дуже токсичний при контакті зі шкірою* тощо. Ці шаблонні фрази (загалом 500 фраз з Інтернет-сторінок Всесвітньої організації охорони здоров'я², Митного і податкового союзу Європейської комісії³, Міжнародної організації праці⁴, Канадського центру охорони праці та промислової безпеки⁵ та

¹ Кійко С. Принципи укладання «Німецько-українського словника термінів безпеки життєдіяльності». Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: Германська філологія. Чернівці: ЧНУ, 2021. № 833. С. 49-50.

² World Health Organization: List of Risk and Safety Phrases [Онлайн-ресурс]. Режим доступу: <https://extranet.who.int/lqsi/sites/default/files/attachedfiles/List%20of%20Risk%20and%20Safety%20Phrases.pdf>

³ Taxation and Customs Union of European Commission. Health and safety. [Онлайн-ресурс]. Режим доступу: https://ec.europa.eu/taxation_customs/dds2/SAMANCTA/EN/Safety/RS_EN.htm

⁴ International Labor Organization. Risk Phrases Used in the Countries of EU. [Онлайн-ресурс]. Режим доступу: <https://www.ilo.org/static/english/protection/safework/cis/products/safetytm/clasann2.htm>

⁵ Government of Canada. Canadian Centre for Occupational Health and Safety. [Онлайн-ресурс]. Режим доступу: https://www.ccohs.ca/oshanswers/chemicals/risk_phrases.html

університету штата Небраска в Лінкольні⁶), найчастіше вживаються для надання інформації з техніки безпеки. Мова перекладу повинна чітко відображати рівень небезпеки для життя людини, не перебільшуючи / применшуючи і не спотворюючи особливості впливу певного продукту.

У роботі ми прослідковуємо стратегії перекладу у руслі Скопостеорії⁷ (нім. *Skopostherie*), яка підпорядковує переклад знанням, очікуванням, цінностям і нормам цільових читачів, на яких впливають соціальне середовище і культура. Ці чинники визначають, чи можна зберегти функцію вихідного тексту, чи її потрібно модифікувати або навіть повністю змінити. Ми розглядаємо технічний переклад як частину набагато ширшого комунікативного середовища, яке базується на розробці й поширенні технічної інформації. Слідом за М. Маркель ми визначаємо технічний переклад як "продукування технічної комунікації, що передбачає створення, оформлення й передачу технічної інформації таким чином, щоб люди могли легко її зрозуміти і безпечно, ефективно та раціонально використовувати"⁸. Розглянемо стратегії перекладу насамперед у руслі прямого і непрямого перекладу, як це пропонують Ж.П. Віне і Ж. Дарбельне⁹.

1. Прямий переклад і його стратегії

Прямий переклад передбачає відносно прості стратегії, які вимагають меншого втручання перекладача і меншого відхилення від вихідного тексту. Стратегії прямого перекладу, такі як дослівний переклад, запозичення і калькування, є корисними для низки інструкцій стосовно безпеки і ризику роботи з певними речовинами.

Дослівний переклад – це проста заміна кожного слова вихідного тексту відповідним словом цільового тексту: *Keep container tightly closed / dry / in a well-ventilated place.* – *Тримайте контейнер щільно закритим / сухим / у добре провітрюваному місці. Avoid contact with eyes / skin.* – *Уникайте контакту з очима / зі шкірою.* Дослівний переклад передбачає створення цільового тексту, який якомога точніше відображає зміст і особливості вихідного тексту, і відхиляється від нього лише там, де це необхідно, щоб створити граматично правильний і зрозумілий цільовий

⁶ University of Nebraska–Lincoln. Risk Phrases. Designated Hazardous Substances. [Онлайн-ресурс]. Режим доступу: <https://research.unl.edu/wp-content/uploads/2013/03/Rish-Phrases-Handout.pdf>

⁷ Reiss K., Nord Ch., Vermeer H.J. Towards a General Theory of Translational Action: Skopos Theory Explained. London: Routledge, 2013. 240 p.

⁸ Markel M. Ethics in technical communication: A critique and synthesis. Westport. CT: Ablex, 2001. С. 4.

⁹ Vinay J.P., Darbelnet J. Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins. 1995; див. також Camargo D. C. Stylistic Patterns of Translators: A Study of Similarities and Differences in Corpora of Literary, Specialized and Sworn Translations. Camargo: Department of Modern Languages, 2005. С. 37.

текст: *In use, may form flammable / explosive vapour-air mixture. – Під час використання може утворювати легкозаймисту / вибухонебезпечну пароповітряну суміш. Keep away from food, drink and animal feedingstuffs. – Зберігати подалі від їжі, напоїв і кормів для тварин. Heating may cause an explosion. – Нагрівання може призвести до вибуху.* Дослівний переклад уникає використання будь-яких додавань, пропусків, перефразування або інших перекладацьких прийомів, щоб отримати точний і зрозумілий результат.

Запозичення є найпростішою формою обміну між мовами, оскільки передбачає перенесення лексичного елемента мови оригіналу в текст перекладу без будь-яких змін, за винятком транслітерації, наприклад, для врахування різних систем письма та символів: *Handle and open container with care. – Обережно поводьтеся з контейнером та відкривайте його. This material and its container must be disposed of in a safe way. – Матеріал і його контейнер необхідно утилізувати безпечним способом. May form explosive peroxides. – Може утворювати вибухонебезпечні пероксиди.* Часто запозичення вживаються тоді, коли в мові перекладу немає відповідного слова або поняття. Наведені нижче підкреслені слова є інтернаціоналізмами з відповідними змінами, щоб відповідати граматичним правилам мови-реципієнта: *Avoid exposure – obtain special instructions before use. – Уникайте впливу – ознайомтеся з інструкцією перед використанням. In case of insufficient ventilation wear suitable respiratory equipment. – У разі недостатньої вентиляції використовувати респіратор. Danger of cumulative effects. – Небезпека кумулятивних ефектів.*

Калькування передбачає дослівний переклад окремих складових частин слова або словосполучення мови оригіналу для створення нового терміна або неологізму в мові перекладу. Проте існує небезпека, що калькування може заплутати читачів і, зрештою, виявитися настільки ж неінформативним, як і збереження оригінального терміна вихідної мови, тому його рідше вживають при перекладі фраз, пов'язаних із безпекою та ризиком: *During fumigation wear suitable respiratory equipment. – Під час розпилювання використовуйте відповідний респіратор.*

2. Непрямий переклад і його стратегії

Непрямий переклад використовують тоді, коли граматичні, прагматичні і лексичні відмінності між мовою оригіналу та мовою перекладу є досить значними, щоб дозволити прямий переклад. Він охоплює чотири перекладацькі процедури – еквівалентність, транспозицію, модуляцію й адаптацію¹⁰. Вони вживаються тоді, коли

¹⁰ Vinay J.P., Darbelnet J. Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1995. С. 30-58.

стилістичні або граматичні особливості вихідного тексту не дозволяють прямої заміни його елементів, оскільки це призведе до спотворення змісту і створення цільового тексту, неприйняттого з погляду семантики, структури, ідіоматичності або стилю.

Еквівалентний переклад – це процес заміни елементів у вихідному тексті відповідними елементами в тексті перекладу з метою "відтворення тієї ж ситуації, що й в оригіналі, але з використанням абсолютно інших формувань"¹¹. Це перекладацький прийом, який передбачає вживання зовсім іншого виразу для переформулювання і передачі тієї самої реалії, як-от: *In case of contact with eyes, rinse immediately with plenty of water and seek medical advice.* – У разі потрапляння в очі негайно промити великою кількістю води і звернутися до лікаря. *If swallowed, seek medical advice immediately and show this container or label.* – У разі проковтування негайно зверніться до лікаря та покажіть цей контейнер або етикетку. Еквівалентність як процедура перекладу передбачає пошук відповідника мовою перекладу для певного слова або словосполучення мови оригіналу, наприклад, для заміни сталих виразів, формульних фраз, ідіом або прислів'їв, наприклад: *Do not empty into drains.* – Не виливати в каналізацію. *Contact with water liberates extremely flammable gases.* – При контакті з водою виділяються надзвичайно легкозаймисті гази. *Not recommended for interior use on large surface areas.* – Не рекомендується для використання всередині приміщень із великою площею. *Wear eye / face protection* – Одягайте засоби захисту очей / обличчя. У випадку з інструкціями про безпеку й ризик ми можемо використовувати цю процедуру для перекладу таких елементів, як попереджувальні знаки й етикетки: *Danger! Risk of Death.* – Обережно! Смертельна небезпека. *Take precautionary measures against static discharges.* – Обережно! Статичний розряд!

Транспозиція або **перекатегоризація** передбачає перехід від однієї граматичної категорії до іншої без зміни змісту тексту. Ця процедура зазвичай необхідна через відмінності у способах вираження інформації в мові оригіналу та мові перекладу, і збереження того самого класу слів призведе до незручного або незрозумілого перекладу. Деякі перестановки є обов'язковими, наприклад, якщо в мові оригіналу є іменник, що описує певний процес або об'єкт, тоді як мова перекладу може передати цю інформацію лише за допомогою описової фрази. Інші транспозиції є необов'язковими і можуть бути обрані просто для покращення стилю або потоку тексту перекладу. Приклади транспозицій включають:

¹¹ Vinay J.P., Darbelnet J. *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1995. С. 31.

1) номіналізацію:

а) перехід дієслова в іменник: *In case of accident or if you feel unwell seek medical advice immediately (show the label where possible) – У разі нещасного випадку або поганого самопочуття негайно зверніться до лікаря (якщо можливо, покажіть етикетку). Explosive when mixed with oxidizing substances. – Вибухонебезпечний при змішуванні з окислюючими речовинами.*

б) перехід прикметника в іменник: *If swallowed, rinse mouth with water (only if the person is conscious). – У разі проковтування прополоскати рот водою (тільки якщо людина при свідомості).*

2) вербалізацію (перехід іменника в дієслово): *When using do not smoke. – При використанні не палити. When using do not eat or drink. – Під час використання не їсти і не пити. Refer to manufacturer / supplier for information on recycling. – Зверніться до виробника / постачальника, щоб отримати інформацію щодо переробки.*

3) ад'єктивізацію: *Keep at temperature not exceeding ... °C. – Зберігати при температурі не вище ... °C.*

4) перетворення пасиву в наказовий спосіб: *This material and its container must be disposed of as hazardous waste. – Утилізуйте цей матеріал і його контейнер як небезпечні відходи.*

5) перетворення пасивного стану в активний: *Keep only in the original container in a cool, well-ventilated place away from ... (incompatible materials to be indicated by the manufacturer). – Зберігати лише в оригінальній упаковці в прохолодному, добре провітрюваному місці подалі від ... (несумісні матеріали вказує виробник).*

Модуляція означає зміну форми тексту шляхом семантичної зміни або перспективи викладу. Це процес зміни форми інформації шляхом подання її під іншим кутом зору. Модуляція необхідна в тих випадках, коли дослівний переклад може призвести до граматично правильного, проте неідіоматичного перекладу. Деякі модуляції є обов'язковими (або фіксованими), зазвичай через структурні відмінності між мовами оригіналу і перекладу, тоді як інші (вільні або необов'язкові модуляції) є факультативними. Найпростіша модуляція може полягати, наприклад, у зміні речення з позитивного на негативне: *Keep away from heat. – Зберігати в прохолодному місці. Leave the refrigeration turned on at all times. – Не вимикати холодильну установку. Keep away from combustible material. – Не тримати поруч з легкозаймистими матеріалами. Інші типи модуляцій передбачають заміну абстрактних понять на конкретні: *Wear suitable gloves. – Одягніть захисні рукавички. In case of accident by inhalation: remove casualty to fresh air and keep at rest. – У разі нещасного випадку через вдихання: вивести постраждалого на свіже повітря та забезпечити йому спокій.* Деякі модуляції передбачають метонімічну*

заміну поняття "частина на ціле" або "ціле на частину", тобто тут йдеться про використання стилістичного прийому синекдохи, як-от: *Use only in well-ventilated areas*. – Використовувати тільки в добре провітрюваних приміщеннях.

Адаптація, яку також називають культурним еквівалентом, заміною оригінальний текст на більш відповідний культурі мови перекладу. Це передбачає значні відхилення від вихідного тексту. Ж.П. Віне та Ж. Дарбельє¹² описують його як "крайню межу перекладу". Адаптація послуговується трьома ключовими процедурами – культурною заміною, перефразуванням і опущенням – і застосовується, коли вихідний текст описує ситуацію або поняття, відсутні в культурі мови перекладу або з істотними розбіжностями в конотаціях чи семантиці для членів цільової аудиторії. Такі випадки можуть включати посилання на установи, такі як місцеві ради або органи державної влади, стосуватися проєктної чи будівельної документації для виробничих підприємств тощо.

Насамперед ми використовуємо культурну заміну, щоб подолати специфічну для культури проблему в тексті оригіналу. Наприклад, у звіті про вплив на довкілля будівництва резервуарів для зберігання біогазу на заводі з переробки біогазу ми можемо замінити посилання на державну установу в оригіналі на посилання на відповідну установу в мові перекладу, наприклад: *Dispose of this material and its container at hazardous or special waste collection point*. – Утилізуйте цей матеріал та його контейнер у пункті збору небезпечних або спеціальних відходів. Якщо така заміна неможлива, ми можемо перефразувати вихідний текст, передаючи його зміст описово, вживаючи слова, які не обов'язково відповідають словам вихідного тексту. Перефразування загалом допомагає уникнути інтерференції й однозначних конструкцій, зумовлених надто тісним зв'язком з вихідним текстом.

Якщо пошук культурного заміника або перефразування вихідного тексту неможливі, ми можемо, в обмеженій кількості випадків, опустити інформацію. У таких випадках потрібна надзвичайна обережність, оскільки "технічна документація стосується насамперед інформації, тому рішення про пропуск інформації повинно бути крайнім заходом, який ми в змозі відповідно обґрунтувати"¹³. Практичні приклади використання адаптації можуть включати заміну речення в документації до технічних пристроїв, яке радить користувачам звернутися до конкретного журналу, наявного лише в країні мови оригіналу, на загальне посилання на кшталт "більш детальну інформацію можна

¹² Vinay J.P., Darbelnet J. Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1995. С. 39.

¹³ Byrne J. Scientific and technical translation explained: a nuts and bolts guide for beginners. New York: Routledge, 2014. С. 123.

знайти в різних супутніх журналах". Навчальні матеріали або технічна реклама можуть описувати типові сценарії використання продукту. Для того, щоб зробити цю інформацію якомога зрозумілішою для читачів, ці сценарії опиратимуться на їх досвід, тоюто будуть міцно вкорінені в культурі мови-джерела. Залежно від тематики і фонових знань цільової аудиторії, нам може знадобитися додаткове пояснення до перекладу або видалення непотрібних деталей, щоб він відповідав очікуванням читачів.

3. Експлікація, скорочення, узагальнення, конкретизація, компенсація і реструктуризація у перекладі

Експлікація, тобто розширення перекладу, передбачає "перетворення чогось, що є неявним у вихідному тексті, на явне в цільовому тексті, щоб зробити цільовий текст зрозумілішим, релевантнішим для аудиторії або компенсувати певний брак фонових знань з боку аудиторії цільового тексту"¹⁴. Експлікація може включати додавання пояснювальних фраз для уточнення термінів чи тверджень або додавання сполучників для покращення потоку інформації в тексті та його більшої читабельності, як-от: *Refer to special instructions / safety data sheet.* – *Детально ознайомтеся з інструкцією / паспортом безпеки.* У результаті застосування цієї стратегії переклад може містити більший рівень семантичної надмірності або повторів, коли однакова або схожа інформація може з'являтися кілька разів, іноді в безпосередній близькості. Для певних типів текстів такі повтори можуть виявитися проблематичними, проте це не стосується технічних текстів, оскільки вони за своєю природою є пояснювальними, наприклад: *Keep under ... – Зберігати у ... (інертний газ вказує виробник).* *Keep contents under ... – Зберігайте вміст у ... (відповідну рідину вказує виробник).* *In case of fire use ... – У разі пожежі використовуйте ... (вказіть точний тип протипожежного обладнання).*

Експлікація є корисною стратегією для покращення зв'язності і когерентності цільового тексту, коли вихідний текст містить еліipsis, який може бути не зовсім зрозумілим для цільової аудиторії. Експлікація також може виявитися корисною, коли цільова аудиторія має менший досвід або менше знань про предмет, ніж аудиторія вихідного тексту, і потребує додаткових пояснень. Але все одно наявний "ризик або поблажливого ставлення до однієї аудиторії (шляхом включення інструкцій, які цільова аудиторія може вважати очевидними), або

¹⁴ Byrne J. Scientific and technical translation explained: a nuts and bolts guide for beginners. New York: Routledge, 2014. С. 124.

неповаги до уподобань іншої (шляхом пропуску інструкцій, що змушує цільову аудиторію вдаватися до здогадок)"¹⁵.

Скорочення – це стратегія зменшення кількості деталей у цільовому тексті з метою адаптації цільового тексту до очікувань і фонових знань аудиторії, як-от: *This material and its container must be disposed of as hazardous waste.* – *Матеріал і його контейнер необхідно утилізувати як небезпечні відходи.* *This material and its container must be disposed of in a safe way.* – *Матеріал і його контейнер необхідно утилізувати безпечним способом.* Перекладачі також можуть використовувати скорочення як стратегію для усунення інформації, яку обґрунтовано вважають непотрібною, нерелевантною або такою, що може заплутати цільову аудиторію тексту: *Never use water.* – *Не використовувати воду.* *Never add water to this product.* – *Не додавайте воду до цього продукту.* *Spontaneously flammable in air.* – *Самозаймистий на повітрі.* Різні мови, тексти й аудиторії вимагатимуть різних рівнів точності і специфіки.

Узагальнення використовується для зменшення деталізації інформації у вихідному тексті під час її перенесення в текст перекладу. Ця стратегія виступає у формі пропуску інформації або заміни певного слова на слово, яке має менш конкретне значення¹⁶. Вона корисна в тому випадку, коли в мові перекладу немає відповідного спеціалізованого терміну, і замість нього краще вжити загальний універсальний термін: *May cause sensitization by inhalation.* – *Може викликати підвищену чутливість до алергенів при вдиханні.* *Vapeurs may cause drowsiness and dizziness.* – *Електронні сигарети можуть викликати втому та запаморочення.* Узагальнення може також знадобитися, якщо ми перекладаємо спеціалізований текст для широкої аудиторії і передбачаємо, що певний термін у вихідному тексті буде незнайомим цільовій аудиторії. В такому випадку доцільно перекласти його більш загальним терміном або гіперонімом: *Toxic to flora.* – *Токсичний для рослин.* *Toxic to fauna.* – *Токсичний для тварин.* *May impair fertility.* – *Може знижувати репродуктивну функцію.*

Конкретизація, або специфікація, – це використання більш специфічного терміна, ніж той, що міститься у вихідному тексті, коли загальний термін, використаний у вихідному тексті, є занадто широким у цільовому тексті, вносить занадто багато невизначеності або двозначності в цільовий текст або має конотації, пов'язані з ним, які є небажаними в цільовому тексті. Перекладач повинен розуміти предмет тексту достатньо добре, щоб вирішити, який з можливих спеціальних

¹⁵ Byrne J. Scientific and technical translation explained: a nuts and bolts guide for beginners. New York: Routledge, 2014. С. 125.

¹⁶ Byrne J. Scientific and technical translation explained: a nuts and bolts guide for beginners. New York: Routledge, 2014. С. 127.

термінів є правильним. Наприклад, чи означає *aquatic organism* у фразі "Very toxic to aquatic organisms" тварину, рослину будь-якого виду або гібрид? Часто ми визначаємо правильний термін з контексту, проте іноді ця стратегія не спрацьовує, тому хороша комунікація з автором або клієнтом або доступ до експерта в цій галузі є життєво важливими.

Компенсація – це процес, під час якого ми зрівноважуємо втрату певних особливостей вихідного тексту в цільовому тексті, додаючи інформацію в іншому місці перекладу, відсутню у вихідному тексті. Застосовуючи цю базову стратегію до технічних текстів, ми можемо перерозподілити інформацію й текстові особливості по всьому тексту, щоб збалансувати інформаційне навантаження або зробити стиль більш послідовним. К. Герві¹⁷ описує чотири типи компенсації:

1. Власне компенсація (*compensation in kind*) передбачає заміну одного типу текстових елементів у вихідному тексті на інший тип елементів у тексті перекладу. Це може включати заміну форм наказового способу дієслова в англійській мові для надання інструкцій на інфінітивну форму дієслова, що вживається в українській мові: *In case of contact with eyes, rinse immediately with plenty of water and seek medical advice.* – У разі потрапляння в очі негайно промити великою кількістю води та звернутися до лікаря. *Keep locked up and out of the reach of children.* – Зберігати під замком і в недоступному для дітей місці. Якщо синтаксис або прагматичні маркери вихідної мови вказують на рівень формальності, який не відображається такою ж структурою в мові перекладу, нам можуть знадобитися додаткові синтаксичні або стилістичні прийоми, щоб відтворити цей ефект: *Risk of explosion if heated under confinement.* – Ризик вибуху при нагріванні в закритому приміщенні.

2. Локальна компенсація (*compensation in place*) використовується для того, щоб компенсувати втрату певної особливості або ефекту в певному місці вихідного тексту шляхом відтворення його в іншому місці цільового тексту. Якщо, наприклад, технічна реклама містить приклад гри слів, який неможливо відтворити у вихідному тексті, можна передати подібну гру слів в іншому місці тексту за умови, що вона відповідає загальній меті тексту. Цей підхід дуже схожий на описану вище стратегію переробки інформації, яка полягає в тому, що інформація, яка спочатку містилася в одній частині тексту, з'являється або повторно використовується в іншому місці.

3. Компенсація шляхом розділення (*compensation by splitting*) необхідна тоді, коли мова оригіналу містить слово, для якого немає відповідника в мові перекладу, що відтворює той самий діапазон значень. Прикладом може бути англійське слово *fastener*, яке

¹⁷ Harvey K. A Descriptive Framework for Compensation. *The Translator*. 1995. 1(1). С. 65-86.

використовується як збірний термін для всіх видів предметів, що використовуються для скріплення речей разом, таких як болти, гвинти, затискачі, застібки, планки, морси і шпильки (*bolts, screws, clips, clamps, snaps, plackets, morses and pins*). Якщо ми перекладаємо на мову, де відповідний термін відсутній, або не є настільки генералізованим, потрібно пояснити ці значення, щоб забезпечити зрозумілість тексту, як-от: *Repeated exposure may cause skin dryness or creaking. – Повторний вплив може спричинити сухість або тріщини на шкірі.*

4. Компенсація шляхом злиття (*compensation by merging*) дозволяє нам сконденсувати ознаки або інформацію, попередньо передану у вихідному тексті в досить довгому відрізку тексту (або в складному слові), і представити її в цільовому тексті в коротшій фразі або навіть в одному слові. Наприклад, якщо у вихідному тексті йдеться про кріплення "монтажного кронштейна до стійки за допомогою болтів, гвинтів, затискачів, хомутів або штифтів" (*mounting bracket to a rack unit using bolts, screws, clips, clamps or pins*), ми можемо вжити загальний термін мови перекладу "кріплення", щоб об'єднати всі ці значення у вираз "монтажний кронштейн можна приєднати за допомогою відповідних кріплень" (*the mounting bracket can be attached using suitable fasteners*).

І компенсація шляхом розщеплення, і компенсація шляхом злиття дуже схожі на ідеї генералізації і конкретизації перекладу, а причини їхнього використання часто перетинаються.

Реструктуризація передбачає перегрупування інформації в межах речень, абзаців або навіть розділів. Зазвичай інформація в технічному тексті подається в логічній або хронологічній послідовності. Така послідовність особливо актуальна у випадку інструкцій або текстів, що описують процеси і процедури, які необхідно виконати. Часто це передбачає подання інформації в тому порядку, в якому вона потрібна, і така послідовність є досить стабільною, оскільки залежить від реальних об'єктів або процесів. Г. Гершиміш-Арбогаст¹⁸ встановила певні закономірності і характеристики, пов'язані з послідовністю викладу інформації в текстах, і виявила, що певні мови надають перевагу певній послідовності неформальної інформації, яка може сприйматися як наявна і нова порівняно з уявленнями автора про фонові знання читачів. Варто зазначити, що це поняття суттєво відрізняється від понять теми і реми, які стосуються наявної та нової інформації в межах певного речення чи дискурсу. Хоча сприйняття логічності і послідовності потоку інформації залежить насамперед не від культури, а від

¹⁸ Gerzymisch-Arbogast H. Contrastive Scientific and Technical Register as a Translation Problem. *Leland & Sue Ellen Wright [Eds.]: Scientific and Technical Translation*. New York: SUNY, 1993. Vol. VI. C. 21-51.

загальнолюдських когнітивних процесів, бувають випадки, коли культурні очікування і норми мають пріоритет, і, наприклад, необхідно змінити послідовність інформації в реченні, як-от: *Take off immediately all contaminated clothing.* – *Негайно зняти весь забруднений одяг.*

Результати підразунків різних стратегій перекладу коротких інструкцій з безпеки життєдіяльності наведені в таблиці 1 (див. табл. 1).

Таблиця 1

Частота різних стратегій перекладу коротких інструкцій з безпеки життєдіяльності

Стратегія	Частота	Стратегія	Частота
Дослівний переклад	138 (27,6 %)	Адаптація	6 (1,2 %)
Запозичення	27 (5,4 %)	Експлікація	11 (2,2 %)
Калькування	8 (1,6 %)	Узагальнення	4 (0,8 %)
Еквівалентність	92 (18,4 %)	Конкретизація	3 (0,6 %)
Транспозиція	78 (15,6 %)	Компенсація	67 (13,4 %)
Модуляція	17 (3,4 %)	Реструктуризація	6 (1,2 %)
Змішані стратегії перекладу			43 (8,6 %)

Згідно з таблицею 1, найчастіше спостерігаємо дослівний переклад коротких інструкцій з безпеки життєдіяльності, як-от: *Avoid release to the environment.* – *Уникайте потрапляння в навколишнє середовище. Harmful by inhalation.* – *Шкідливий при вдиханні. Risk of explosion by shock, friction, fire or other sources of ignition.* – *Ризик вибуху через удар, тертя, вогонь або інші джерела займання.* Далі слідують за спадом еквівалентні, транспозиційні і компенсаційні стратегії перекладу, наприклад: *If swallowed, do not induce vomiting: seek medical advice immediately and show this container or label.* – *У разі проковтування не викликайте блювоту: негайно зверніться до лікаря і покажіть цей контейнер або етикетку.* Часто спостерігається використання змішаних стратегій перекладу, коли в одній короткій інструкції задіяно кілька стратегій, наприклад: *To clean the floor and all objects contaminated by this material use ... (to be specified by the manufacturer).* – *Для очищення підлоги та всіх предметів, забруднених цим матеріалом, використовуйте ... (вказується виробником).* Всі решта стратегії вжиті спорадично.

ВИСНОВКИ

В інструкціях з техніки безпеки дослівний переклад трапляється частіше, ніж інші стратегії, такі як транспозиція, модуляція, додавання або адаптація. Прямий переклад вимагає меншого втручання перекладача і не містить відхилень від вихідного тексту. Стратегії прямого перекладу, такі як дослівний переклад, запозичення і калькування, є корисними для низки інструкцій стосовно безпеки і

ризик роботи з певними речовинами. Проте, хоча дослівний переклад може пропорційно вживатися в технічних текстах частіше, він аж ніяк не є найважливішою стратегією і не є основним інструментом в арсеналі перекладача. Коли мова перекладу звучить неприродно і текст перекладу більше не відповідає граматичним правилам мови перекладу, ми переходимо до інших стратегій перекладу.

До непрямого перекладу, який охоплює чотири перекладацькі стратегії – еквівалентність, транспозицію, модуляцію й адаптацію, вдаються при значних граматичних, прагматичних і лексичних відмінностях між мовою оригіналу і мовою. Перша з цих стратегій, еквівалентність, націлена на забезпечення максимальної семантичної відповідності між виразами двох мов. Вона передбачає використання синонімів, антонімів і інших мовних засобів, щоб зберегти точність інформації. Транспозиція включає зміну порядку слів чи фраз у реченні для підтримки правильного граматичного порядку в мові перекладу. Модуляція дозволяє адаптувати стиль і тон оригіналу до відповідних норм мови перекладу. Адаптація враховує контекстуальні різниці між мовами, враховуючи особливості аудиторії і культурні нюанси. Це може вимагати зміни в термінології, вживання мовленнєвих зворотів та адаптацію до вимог конкретного комунікативного середовища. Згадані стратегії вживаються для забезпечення максимальної ефективності та точності в передачі інформації між мовами.

Решта стратегій – експлікація, скорочення, узагальнення, конкретизація, компенсація і реструктуризація – відображають різні аспекти процесу перекладу і використовуються для опису того, як перекладачі взаємодіють із текстом для забезпечення максимально точного та ефективного виразу в іншій мові. Так, експлікація передбачає додавання деталей чи розширення виразу для передачі точного значення, яке може неявним у мові оригіналу. Скорочення дозволяє зберегти зміст перекладу у руслі економії мовних виразів. Узагальнення полягає у вживанні загальних термінів чи концепцій для передачі схожого рівня абстракції у мові перекладу. Конкретизація передбачає додавання конкретних виразів чи деталей для уточнення або розширення смислу. Компенсація спрямована на знаходження альтернативних засобів для передачі смислу або додаткових пояснень для компенсації труднощів перекладу. Реструктуризація полягає в адаптації організації тексту чи інформації для забезпечення логічного та чіткого перекладу.

Перспективним вважаємо вивчення впливу різниць у мові і культурі на вибір конкретних стратегій перекладу, а також дослідження того, які стратегії ефективні в певних текстових жанрах (наприклад, наукові тексти, художні твори, технічна документація). Це слугуватиме розробці

методів для об'єктивної оцінки ефективності стратегій перекладу та їх впливу на якість перекладу.

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто загальні перекладацькі стратегії, такі як дослівний переклад, запозичення, калькування, еквівалентність, транспозиція, модуляція, адаптація, розширення, звуження, генералізація, конкретизація, а також компенсація і реструктуризація, та описано частоту їх використання при перекладі інструкцій з безпеки життєдіяльності. Описано деякі специфічні стратегічні проблеми, з якими перекладач може зіткнутися в інструкціях з безпеки життєдіяльності, наприклад, адаптивні стратегії (культурна заміна, перефразування і опущення), до яких перекладач вдається, коли вихідний текст описує ситуацію або поняття, відсутні в культурі мови перекладу або з істотними розбіжностями в конотаціях чи семантиці для членів цільової аудиторії.

Використовуючи корпус з 500 інструкцій з безпеки життєдіяльності, ми порівняли частоту вживання різних перекладацьких стратегій і виявили, що дослівний переклад трапляється частіше, ніж інші стратегії, такі як транспозиція, модуляція, додавання або адаптація. Проте, незважаючи на те, що дослівний переклад може бути пропорційно більш поширеним у технічних текстах, він аж ніяк не є найважливішою стратегією і не є основним інструментом у арсеналі перекладача. Для створення ефективного перекладу перекладачеві може знадобитися змінити послідовність і навіть співвідношення старої і нової інформації в абзацах або розділах тексту (використовуючи розширення і скорочення, узагальнення і конкретизацію або навіть повторення). На практиці це може означати висування певної інформації на перший план, пропуск іншої інформації або навіть повторення інформації.

Література

1. Кійко С. Принципи укладання «Німецько-українського словника термінів безпеки життєдіяльності». *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича: Германська філологія*. Чернівці: ЧНУ, 2021. № 833. С. 47-53.
2. Byrne J. *Scientific and technical translation explained: a nuts and bolts guide for beginners*. New York: Routledge, 2014. 246 p.
3. Camargo D. C. *Stylistic Patterns of Translators: A Study of Similarities and Differences in Corpora of Literary, Specialized and Sworn Translations*. São José do Rio Preto: Department of Modern Languages, 2015. Pp. 1-25.

4. Gerzymisch-Arbogast H. Contrastive Scientific and Technical Register as a Translation Problem. *Scientific and Technical Translation*. Eds. By Leland & Sue Ellen Wright. New York: SUNY, 1993. Vol. VI. Pp. 21-51.
5. Harvey K. A Descriptive Framework for Compensation. *The Translator*. 1995. 1(1). Pp. 65-86.
6. Markel M. *Ethics in technical communication: A critique and synthesis*. Westport: Ablex, 2001. 262 p.
7. Reiss K., Nord Ch., Vermeer H.J. *Towards a General Theory of Translational Action: Skopos Theory Explained*. London: Routledge. 2013. 240 p.
8. Vinay J. P., Darbelnet J. *Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1995. 360 p.

Information about the authors:

Kiyko Svitlana Vasylivna,

Doctor of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of Germanic, General
and Comparative Linguistics,
Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University,
2, Kotsiubynskoho str., Chernivtsi, 58012, Ukraine

Kudriavtseva Olena Dioniziivna,

Candidate of Philological Sciences,
Assistant Professor at the Department of Germanic, General
and Comparative Linguistics,
Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University,
2, Kotsiubynskoho str., Chernivtsi, 58012, Ukraine